

Violetta Dutczak

Podkarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka
w Iwano-Frankiwsku

KOBIECE INSPIRACJE W TWÓRCZOŚCI DENYSA SICZYNSKIEGO

W twórczości muzycznej najciekawsza i najbardziej istotna dla badaczy jest sfera wpływów zewnętrznych, które determinują proces komponowania lub wykonywania. Taką sferą jest najbliższe otoczenie artysty (rodzina, przyjaciele, żona, dzieci). Ogromny wpływ ma też środowisko zawodowe, a nawet życie codzienne. Bezpośredni wpływ na twórczość muzyczną artysty mają również podróże, pasje, natchnienie czerpane z innych gatunków sztuki (zwłaszcza literatury, teatru, malarstwa itp.).

Denys Siczyński (1865–1909) – pierwszy wykształcony muzycznie ukraiński kompozytor Galicji, nauczyciel i dyrygent, działacz społeczny, edytor, założyciel wydawnictwa, szkoły muzycznej, licznych chórów na terenie Stanisławowa i okolic. Stanisław Ludkiewicz nazwał go „wielkim talentem”, „pierwszym muzycznym «wolnym» malarzem”, „zawodowym kompozytorem i męczennikiem” w dziedzinie sztuki muzycznej Galicji na przełomie XIX i XX wieku, artystą, dla którego zawód muzyka stał się sposobem na życie i twórczość¹.

Kompozytor najchętniej wyrażał siebie w gatunkach liryki wokalne i muzyki chóralnej. Szczególne osiągnięcia Denys Siczyński odniósł w gatunku pieśni solowej, w którym organicznie połączył brzmienie ukraińskiej pieśni ludowej (dumki) oraz sentymentalne, salonowe motywy starogalicyjnych pieśni-romansów. W pieśniach solowych Siczyńskiego obserwujemy syntezę ludowej melodyki ze śpiewnością i arystokratyczną elegancją, szczerość i bezpośredniość wypowiedzi w wyrażaniu dramatycznych, a niekiedy i tragicznych emocji, które zawarte są w poezji Heinricha Heinego (*Był u mnie ukochany kraj rodzinny*), Mariana Gawalewicza (*Babie lato*, tłum. *Бабине літо*), Bohdana Łepkiego (*Finale*), Iwana Franki (*Як почувеш вночі*, tłum. *Gdy usłyszysz w nocy*), Łesi Ukrainki (*He співайте мані сеї пісні*, tłum. *Nie śpiewajcie mi tej pieśni*) oraz innych.

Wśród utworów chóralnych Denysa Siczyńskiego znajdują się miniatury, kantaty, opracowania pieśni ludowych. Podobnie jak w pieśniach solowych, utwory

¹ С. Людкевич, *Денис Січинський. У 20-ті роковини з дня смерті* [w:] *idem, Дослідження і статті*, Київ 1973, s. 73–76.

na chór przesiąknięte są nastrojem tragizmu. W pewnej mierze rodzaj przeżycia i ogólny nastrój utworów zostały podyktowane charakterem wyrazowym tekstów poetyckich wybranych przez kompozytora, m.in. *Минули літа молодії* (*Przeminęły młode lata*) i *Лічу в неволі* (*Lecę w niewoli*) Tarasa Szewczenki, *Гудьба гнитує* (*Nuda gniecie*) Mykoły Woronoho, *Даремне, ніче* (*Nadaremnie, pieśń*), *Пісне моя* (*Pieśni moja*) i *Непереглядною юрбою* (*Nieprzebrany tłumem*) Iwana Franki.

W twórczości wokalne Denysa Siczynskiego obecny jest również nurt liryczno-patriotyczny reprezentowany przez pieśni „siczowe”² oraz marsze, utwory, które zdobyły dużą popularność, np. *Дума про Нечая* (*Duma o Nieczaju*) – słowa ludowe, *Чом, чом, чом, земле моя* (*Czemu, czemu, czemu, ziemio moja*) – słowa Kostiantyny Małyckiej, *He nopa* (*Jeszcze nie pora*) – słowa Iwana Franki. Do tej grupy utworów należy też historyczna trzyaktowa opera *Roksolana* [*Роксолана*] skomponowana do libretta Iryny Łucyk oraz Stepana Czarneckiego. Jak podkreśla Stefania Pawłyszyn, „nie zważając na to, że muzyka opery jest nierówna pod względem muzycznym, urzeka ona swoją melodyjnością, która korzeniami sięga pieśni ukraińskiej oraz romansu”³.

Warstwa literacka twórczości wokalne Denysa Siczynskiego jest ważnym materiałem do analizy nie tylko poetyckich preferencji i gustów estetycznych kompozytora, ale także odzwierciedla jego stany emocjonalne i nastroje. Jego utwory mają charakter autobiograficzny, nasycone są nastrojem tęsknoty, poczuciem samotności, które kształtowały jego romantyczną naturę i światopogląd, szczególnie symboliczne nasycenie jego muzycznej liryki, za co krytycy nazwali go „Baudelaire’em muzyki ukraińskiej”. Stanisław Ludkiewicz uważał, że „w tych uczuciach mrocznego, beznadziejnego smutku, w wybuchach duchowego bólu i braku wiary Siczynski jest bezkonkurencyjny i stworzył [...] perły naszej muzycznej literatury”⁴.

Inspiracje – z łac. *inspiratio* (natchnienie, zapal twórczy), w sensie religijnym – nadprzyrodzone, relacje Boga z ludźmi, kiedy on napełnia ich swoim duchem; w sensie psychologicznym – pojawienie się wewnętrznej wizji, która objawia się nagle, bez świadomego wysiłku, szczególnie w twórczości artystycznej, którą w sposób klasyczny przedstawił Fryderyk Nietzsche w swoim dziele autobiograficznym *Ecce homo*, a także w swojej pracy *Tako rzecze Zaratustra*. Szczególnie podkreślał on:

² Pieśni „siczowe” – pieśni stworzone w środowisku wojskowej formacji Legionu Ukraińskich Strzelców Siczowych [Українські Січові Стрільці] w okresie 1914–1918 (marszowo-bojowe, żałobne, miłosne oraz żartobliwe), także gatunek muzyczny oraz poetycki opisujący dzieje siczowych strzelców.

³ С. Павлишин, *Денис Січинський. Из серії «Творчі портрети українських композиторів»*, Київ 1980, s. 40.

⁴ С. Людкевич, *Денис Січинський...*, s. 73–76.

Słyszysz się, nie szukając, bierzesz się, nie pytając, kto daje; myśl wystrzela jak błyskawica, z koniecznością, w formie bez wahania, – nie miałem nigdy wyboru. Zachwyt, którego napięcie wyzwało się niekiedy w strumieniu łez, – w którym krok poniewolnie już to jak burza gna, już to powolny się staje; zupełna nieprzytomność przy ścisłej świadomości subtelnych drżeń i dreszczów, aż do kończyn stóp; głębia szczęścia, w którym to, co najboleśniej i najposępniejsze, nie działa jako przeciwieństwo, lecz jako coś uwarunkowanego, wywołanego, jako konieczna barwa wśród takiego nadmiaru światła; instynkt stosunków rytmicznych, przesklepiający dalekie przestrzenie form – długość, potrzeba dalekonośnego rytmu jest nieledwo miarą potęgi natchnienia, rodzajem wyrównania względem ucisku i napięcia... Wszystko dzieje się w najwyższym stopniu poniewolnie, lecz jakby w wichurze uczucia wolności, bezwarunkowości, mocy, boskości...⁵

Każdy artysta przeżywa takie okresy twórczej inspiracji, które są spowodowane wieloma czynnikami, zarówno osobistymi, jak i społecznymi (politycznymi). W efekcie powstają utwory nacechowane stanem emocji, przemyśleniami, które później przejawiają się zarówno w ich wykonaniu, jak i w odbiorze przez słuchacza. Borys Teplow pisał, że „z uczucia zaczyna się odbiór duchowy sztuki, przez nie ono powinno przejść, bez niego jest ona niemożliwa, ale tylko nim ona nie ogranicza się”⁶. Wszakże największy potencjał mają dzieła artystyczne, w których komponenty zmysłowo-emocjonalny i intelektualno-racjonalny oddziałują wzajemnie na siebie i wchodzą ze sobą w interakcje, odzwierciedlając jedno z głównych praw dialektyki (jedność i walkę przeciwieństw), analogicznie do par obiektywnych i subiektywnych, logicznych i psychologicznych itp. Dlatego badając twórczość artysty, a zwłaszcza kompozytora, mimo wnikliwej analizy cech stylistycznych, zasad formotwórczych itp. ważne jest uchwycenie emocjonalnych mechanizmów oddziaływania inspirowanych różnymi zdarzeniami, co pozostawia autobiograficzne odbicie we wszystkich jej aspektach.

Twórczość Denysa Siczynskiego, pierwszego ukraińskiego artysty Galicji, który wybrał drogę profesjonalnej działalności kompozytorskiej, wciąż przyciąga uwagę badaczy właśnie przez potrzebę zbadania bezpośrednich wpływów, inspiracji w procesie powstawania jego dzieł, scharakteryzowania ich gatunku, cech stylistycznych i tematyki.

Wśród takich inspiracji śmiało można mówić o „kobiecy” wątku w twórczości kompozytora, który można prześledzić w trzech wyraźnych obszarach:

- jego osobistych stosunków z kobietami,
- zwrócenia się ku poezji kobiecej w kompozycjach muzycznych,
- wyboru tematów kobiecych i problematyki twórczości w ogóle.

⁵ Ф. Ніцше, *Ecce homo*, Харків 1911, s. 88–89. Tłumaczenie polskie za: F. Nietzsche, *Ecce homo. Jak się staje – kim się jest*, tłum. L. Staff, Warszawa–Kraków 1912, s. 89–90.

⁶ В. Блудова, *Природа и структура художественного восприятия. Эстетические этюды*, т. 4, Москва 1977, s. 134.

Wszystkie trzy obszary można nazwać refleksyjnymi⁷, ponieważ w sposób organiczny wcielają się w dobrze znany trzelementowy model osobowości wypracowany przez Zygmunta Freuda. Reprezentują one elementy refleksji, po pierwsze, jako odbicie ukrytego „ono” (*alter ego*), a po drugie, jako odbicie „ja” (*ego*) autora, subiektywne i autobiograficzne, i po trzecie, jako „nad-ja” (*superego*), odtworzenie nieświadomości i tabu. Pierwszy obszar jest wypełniony najwyższym poziomem zmysłowości i emocjonalności. Drugi – odzwierciedla logicznie wyważoną postawę kompozytora wobec wyboru tekstów, co odpowiadałoby emocjonalnej potrzebie wyrażania ekspresji muzycznej. A trzeci obszar – ukazuje bardziej przemyślane i racjonalne podejście do przedstawiania wiecznych tematów i obrazów.

Zgodnie z teorią Carla Junga przejawy zbiorowej podświadomości archetypy mające swoje pary płciowe – *anima* i *animus*, które odpowiadają właściwościom charakteru osobowości – pomagają zachować równowagę, balans między męskim i żeńskim pierwiastkiem nie tylko w granicach stereotypów behawioralnych, ale także w działalności twórczej.

Romantyczne relacje uczuciowe Denysa Siczynskiego z kobietami były integralną częścią jego zawodowego i twórczego życia (jako pedagoga i dyrygenta), bezsprzecznie wpływały na wybór tematów i charakter wyrazowy jego utworów muzycznych. Ważne informacje z biografii kompozytora na ten temat zachowały się w jego epistolarnej spuściźnie.

Świadczące o poważnych zamiarach twórcy listy pisane do Jewhenii Dumy-Narożniakowej, którą określał „najdroższą przyjaciółką”, zachęciły ją do zdobycia wiedzy muzycznej. Natomiast odrzucona propozycja małżeństwa przerwała ich korespondencję, a kompozytor jeszcze jakiś czas prowadził listowny dialog z jej starszą siostrą.

Zachowała się również długa korespondencja kompozytora z ukraińską pisarką Wołodymyrą Żukowecą (Wilszanecką). Denys Siczynski nazywał ją „najszczerzą przyjaciółką”, „drogą panną Włodzię”. Często wspominał wydarzenia ze swojego życia, które świadczą o miłości kompozytora, jego marzycielskiej naturze, dobroci i otwartości serca. Stan zakochania przyniósł Siczynskiemu wrażliwość i głębie duchowych przeżyć. Jego uczucia zawsze były czyste, szlachetne i wysoce duchowe. Opisując swoją ostatnią miłość do 19-letniej Lesi Dziubówny z Bereżan, kompozytor uświadamiał sobie nie tylko różnicę wiekową pomiędzy nimi, ale i swoją odpowiedzialność, bo już wtedy wiedział o swojej ciężkiej, śmiertelnej chorobie.

Jednak to uczucia dodawały mu sił, aby tworzyć i żyć. Kompozytor wskazuje na to, opisując swoją pracę nad operą *Roksolana*: „Powiedziałem świętą prawdę. Potrafię pracować twórczo, kiedy – Kocham!”⁸.

⁷ Л. Шаповалова, *Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве*, Харьков 2007, ss. 292.

⁸ Л. Романюк, М. Черепанин, *Музичне і театральне життя Станіславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.)*, Івано-Франківськ 2016, s. 377.

Oto kilka cytatów z listów kompozytora, które świadczą o jego wyjątkowo emocjonalnej naturze, wrażliwym charakterze, warunkowości, a czasem i uzależnieniu od stanu zakochania, co bezpośrednio wpływało na wybór tematyki utworów, ich formy, dramaturgii.

Pytacie, czy my – muzycy – piszemy wyłącznie o swoich indywidualnych odczuciach? Nie! Ważną rolę u nas odgrywa obserwacja: co obserwujemy, to na swój sposób odczuwamy i ubieramy w dźwięki⁹.

Proszę, niech Pani coś jeszcze napisze [do Wołodymyry Wilszanieckiej – przyp. V.D.], ale w czym byłaby liryka, ale taka, żeby chwyciła za nerwy!!! Ja napiszę muzykę, ale musi być rzecz niedługa, ale forma wykończona!¹⁰

Byłem człowiekiem bez żadnych obowiązków, żyłem z dnia na dzień, ale nie pytałem, co będzie kiedyś! Ale ten zielony maj mimo woli skłania mnie do myśli, że tylko w przyrodzie po wiosnie przychodzi lato.... itd., ale nie u ludzi! I dobrze pisał M. Gawalewicz w swoim wierszyku *Babie lato*, do którego dorobiłem muzykę,

To, co umarło w piersiach,

Ta wiosna już nie zbudzi,

Nie zmartwychwstań już marzenia kochane...¹¹

W 1888 roku pewna osoba mieszkała w Kołomyi, [...] była to moja pierwsza miłość. Była bardzo muzyczna, dlatego też komponowałem dla niej na instrument, na którym grała mnóstwo utworów, które zebrały się w końcu w poważną książkę. Te moje pierwsze kompozycje takie dobre, jakich nigdy w życiu już nie napisałem...¹²

Nie było najmniejszych względów, ale ludzkie języki pracowały ze zdwojoną energią! Uciekałem, choć serce wyrывało się! Uciekałem światu poza oczy!¹³

Zakochałem się szalenie!!! Tak tylko ja i podobni do mnie ludzie mogą się zakochać! Zakochałem się u schyłku mojego życia, bo w wieku 41 lat! To czysty, – chociaż nie mniej bolesny skandal, sam się tego wstydę!... O wzajemności i marzyć mi nie wolno, a dziewczyna nigdy nie dowie się ode mnie o moim uczuciu, tym bardziej cierpieć będę! A ponieważ dla mężczyzny z moimi – jak sieć pajęcza cienkimi nerwami, z moim sposobem myślenia, w dodatku będącym w moich latach, taka miłość jest bardzo niebezpieczna i zabija duszę i ciało...¹⁴

Czuję, że jest Pani jedyną osobą na świecie, przed którą mogę się swobodnie ze wszystkiego wyświadczać... [do W. Wilszanieckiej]¹⁵.

Całe nasze życie to musi być mniej lub bardziej koncertowo odegrana komedia !!!¹⁶

⁹ *Ibidem*, s. 381.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 383.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 393.

¹⁴ *Ibidem*, s. 376–377.

¹⁵ *Ibidem*, s. 388.

¹⁶ *Ibidem*.

Tak emocjonalna dusza kompozytora skłoniła go do bardzo wnikliwego podejścia w wyborze poezji. I nieprzypadkowo wiele liryczno-dramatycznych pieśni Siczyńskiego powstało do wierszy poetów jemu współczesnych, co odzwierciedlało rezonans odczuć artystów.

Twórczość Denysa Siczyńskiego rozwijała się w ścisłym związku z procesami odnowy życia społecznego w Galicji i z rozwojem muzyki w szczególności. Właśnie w tym czasie na „scenę” literacką wchodzi znakomite postacie – Olga Kobyłańska, Łesia Ukrainka, Ulana Krawczenko i inne. Ich społeczna i osobista liryka nie mogła pozostawić kompozytorów obojętnymi. W twórczości Siczyńskiego można znaleźć pieśni solowe do wierszy Łesi Ukrainki – *He snivajcie meni ceї nični* (*Nie śpiewajcie mi tej pieśni*), Ulany Krawczenko – *Кілько дум ты переснилось* (*Ile myśli tu przyśniło się*), Włodzi Żukowieckiej – *Я тебе люблю* (*Ja ciebie kocham*) i pieśni, do których słowa napisała Konstiantyna Małycka – *Чом, чом, чом, земле моя* (*Czemu, czemu, czemu, ziemio moja*), *На волі* (*Na wolności*), *Січ в походи* (*Sicz w pochodzie*), *Марш руських дітей* (*Marsz ruskich dzieci*). Każda z tych poetek, których teksty wykorzystywał w swojej twórczości Denys Siczyński, była przedstawicielką postępowego środowiska kobiecego Galicji i Wołynia. Były to autorki, których twórczość nie była przejawem manieryzmu czy sentymentalizmu, a wręcz przeciwnie – miała wyraźny charakter narodowy, czytelną patriotyczną postawę. Znaczące jest to, że te pieśni solowe i pieśni chóralne Siczyńskiego ujawniają osobliwą melodyjność, uwypuklają detale dotyczące treści tekstu poetyckiego, a jednocześnie czytelny, dramatyczny plan odzwierciedlający jego treść psychologiczną.

Jak zauważa Jarema Jakubiak, Denys Siczyński „należał do romansowego typu kompozytorów”, dlatego uwydatnianie słowa „nie należało do jego obowiązków. Przeważa ogólny nastrój, a niesynchroniczność poezji z tekstem muzycznym zostaje zepchnięta na marginesy”¹⁷. Denys Siczyński, podobnie jak większość jego poprzedników, rzadko posługuje się śpiewem melizmatycznym (według Jakubiaka – wokalizacją sylab), który jest bardziej charakterystyczny dla muzycznej tradycji Naddnieprza. Natomiast każda sylaba tekstu w jego pieśniach solowych odpowiada muzycznej intonacji, co dodaje dramatycznego wyrazu w wyrażaniu stanów emocjonalnych.

Głównymi motywami tekstów pieśni solowych Siczyńskiego są tematy nieodwzajemnionej miłości, udręki, współczucia dla pokrzywdzonych, tęsknoty i rozpaczy, poszukiwania ideału, wiecznej wędrówki. Wiele z tych motywów w twórczości artysty ma charakter autobiograficzny, co znalazło swoje odzwierciedlenie w jego kompozycjach. Tematyka pieśni solowych oddaje również dyna-

¹⁷ Я. Якуб'як, *Микола Лисенко і Станіслав Людкевич*, Львів 2003, s. 183.

mikę rozwoju wewnętrznego świata kompozytora. Przy czym to liryka jest główną treścią utworów Siczynskiego, w których odzwierciedlona zostaje szeroka paleta emocjonalna jego uczuć, niepokój, duchowa wrażliwość, ostra reakcja na konserwatyzm społeczeństwa, które nie chce i nie może zrozumieć twórczego świata artysty.

Jeden z wiodących tematów wokalne twórczości Siczynskiego to temat samotności, który wypływa z konfliktu z otaczającym go środowiskiem. To łączy go z dorobkiem kompozytorów epoki romantyzmu – Schubertem i Schumannem.

Do wczesnego okresu twórczości Siczynskiego należy pieśń solowa *Кілько дум ты переснилось* (*Ile myśli tu przyśniło się*) do słów Ulany Krawczenko, w której przejawia się jego talent liryka i niedoścignionego melodysty. Ulana Krawczenko (pseudonim literacki Julii Schneider, 1869–1947) pochodziła z rodziny zukrainizowanych Niemców, była wnuczką greckokatolickiego księdza. Ukończyła Seminarium Nauczycielskie we Lwowie, pracowała jako nauczycielka w szkołach ziemi lwowskiej. Była bliską znajomą Iwana Franki, który wywarł wpływ na jej poezję. Julia Schneider była pierwszą ukraińską kobietą-poetką w Galicji, która opublikowała własną książkę *Prima Vera* (1885), a później zdobyła sporą popularność wśród czytelników. Obok liryki osobistej jej poezja zawierała motywy społeczno-polityczne i patriotyczne, była pełna apeli do współczesnych kobiet o ich aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. W przedmowie do jej zbioru poezji *На новий шлях* (*Na nową drogę*) z 1891 roku, opublikowanej już pod pseudonimem Ulana Krawczenko, napisano:

Ona pierwsza postawiła kobiecie przed oczyma wyższy ideał życia: nie wygody i niczym niezakłócony spokój w codziennym życiu, ale pracę nad podniesieniem siebie do godności wolnego człowieka, który ma prawo decydować o swoim losie i losie swego narodu na równi z mężczyzną¹⁸.

Prawdopodobnie wydanie tego tomiku wierszy zwróciło uwagę kompozytora na twórczość poetki.

Pieśń solowa *Кілько дум тут переснилось* (*Ile myśli tu przyśniło się*) powstała w 1891 roku i została wydana w 1908 roku w *Альбомі пісень* (*Albumie pieśni*) Denysa Siczynskiego. Jego forma – mieszana – łączy w sobie formę trzyczęściową i zwrotkowo-wariacyjną, ma progresywny, dramatyczny rozwój. Wiersz charakteryzuje się otwartym i szczerym charakterem, podkreśla jedność bytowania człowieka i przyrody, człowieka i Boga. Gatunek pieśni solowej – monolog, w którym wyrażana jest prośba do Wszechmogącego Ojca i subtelne odczucia stanów emocjonalnych, które przepełniają duszę.

Pieśń *Не співайте мені сеї пісні* (*Nie śpiewajcie mi tej pieśni*) do słów Łesi Ukrainki to jedna z najlepszych pieśni solowych Denysa Siczynskiego. Należy

¹⁸ П. Волянський, *Передне слівце* [w:] У. Кравченко, *На новий шлях*, Коломия 1928, s. 7–11.

ona do ostatniego okresu twórczości kompozytora. Pieśń ta jest niestety jedynym zwrotem kompozytora ku poezji wybitnej ukraińskiej poetki Łesi Ukrainki (1871–1913). Jej spuścizna literacka stała się wzorcem niezwykle intensywniej wyrazowo kobiecej twórczości, która pod względem swoich walorów poetyckich nie ustępowała najlepszym utworom ukraińskich klasyków literatury w wielu gatunkach. Nic dziwnego, że w poezji Łesi Ukrainki badacze akcentowali „intelekt, poetycką intuicję, głęboką delikatność kobiecej psychiki, silną wolę twórczą”, umiejętność powiązania „wiecznych problemów ludzkiego ducha” i „ogólnoludzkich tragicznych konfliktów” z epizodami w życiu jednostki¹⁹.

Poezja i twórczość dramatyczna Łesi Ukrainki koncentrowała się na tematyce refleksyjnej, społecznej i przyrodniczej. Równorzędnie z wysokim patosem i patriotyzmem liryki społecznej liryka intymna poetki jest bardzo przejmująca i przepełniona bólem duszy. Wynikało to z ciężkiej choroby (gruźlicy), która odcisnęła swe piętno na charakterze twórczości poetki. Dlatego nieprzypadkowo Denys Siczyński zwraca się ku jej poezji. Skomponowany przez niego romans *He chisaiume meni sei nichni* (1901) był szczególnie bliski artyście w sferze odczuwania wewnętrznego spustoszenia spowodowanego nieodwzajemnioną miłością. W ostatnich latach życia był bowiem nieuleczalnie chory i uświadamiał sobie bliskość śmierci. Tekst poetycki romansu jest opisem emocji, odczuć osamotnionej kobiety, jej wycofania się ze świata, ukrytej przed obcymi oczami tęsknoty oraz smutku. W tej pieśni kompozytor adekwatnie do tekstu zastosował dwuczęściową formę ze wstępem. Umiarkowane tempo (*Andante*) uzupełniają agogiczne zmiany, tonacja główna (d-moll) dopełnia się durowym początkiem drugiej części (F-dur) z delikatną grą barw połączoną ze zmianami rejestru. Metrum 2/4 jest wypełnione drobnymi wartościami rytmicznymi, które nasycają utwór wewnętrznym dramatyzmem, stymulując ruch ku kulminacji.

Na początku 1908 roku kompozytor, będąc już ciężko chory, napisał pieśń *Я тебе люблю* (*Ja ciebie kocham*) do słów Wołodymyry Wilszaneckiej przepełnionej miłosnym zachwytem. Wołodymyra Żukowecka (pseudonim literacki Wilszanecka, 1871–1940) – galicyjska pisarka dla dzieci, ukończyła lwowskie seminarium nauczycielskie i uniwersytet, przez długi czas pracowała jako nauczycielka w Kołomyi. Autorka wierszy, bajek dla dzieci, powieści, sztuk teatralnych i opowiadań z życia środowiska nauczycielskiego i inteligencji. Pięć strof wiersza o namiętej miłości ukazuje jeden dominujący charakter utworu – silne miłosne uczucie, które czasem graniczy z obsesją. Sprzyjają temu powtarzane w refrenie słowa „Kocham cię”, które niczym ramki obrazu otaczają każdą strofę i odpowiednio każdą z trzech części pieśni. Wzburzony wstęp instrumentalny (*Molto agitato*) zostaje powtórzony w partii wokalne pierwszej

¹⁹ М. Зеров, *Від Куліша до Винниченка*, Київ 1929, <http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Zerov-Vid-Kulisha.pdf>, s. 95 [12.05.2017].

części (f-moll) zbudowanej z wykorzystaniem pochodów sekwencyjnych. Kontrastująca część środkowa pieśni (Des-dur) jest zdecydowanie krótsza i bardziej liryczna (*Andante cantabile*). Repryza stanowi zakończenie akcji dramatycznej, która doprowadza do wyrazistej i patetycznej kulminacji podkreślającej sens nieodwzajemnionej miłości, co w tym czasie było bardzo bliskie przeżyciom kompozytora. Partia fortepianu o gęstej fakturze podkreśla wyraz muzyczny utworu. Już W. Wytwycki zauważał problemy wokalne pieśni – nieobecność w strukturze utworu logicznych pauz-cezur²⁰, co stwarza trudności wykonawcze, ale kompozytor zapewne chciał w ten sposób przekazać energię nieokiełznanej miłości.

W konsekwencji główne „kobiece” teksty pieśni solowych Siczynskiego ujawniają z jednej strony jego ogólną skłonność ku monologicznej formie wypowiedzi autorek, które były wybitnymi postaciami epoki kompozytora, a z drugiej – ich treść odpowiadała wydarzeniom z pewnych okresów życia osobistego twórcy.

Wiele wierszy Kostiantyny Małyckiej zdobyło dużą popularność właśnie dzięki muzyce Denysa Siczynskiego. Kostiantyna Małycka (1872–1947) – ukraińska pisarka, pedagog, działaczka towarzystw kulturalno-oświatowych w Galicji. Tworzyła pod pseudonimami literackimi Wira Łebedowa, Czajka Dnistrowa. Urodziła się w rodzinie greckokatolickiego księdza. Szkołę podstawową ukończyła w Stanisławowie [Iwano-Frankiwnsk], seminarium nauczycielskie – we Lwowie. Nauczała w szkołach ludowych w niewielkich miasteczkach Galicji, brała aktywny udział w życiu społeczno-politycznym, zakładała chóry, czytelnice „Proswity” [Прогвіта] i innych stowarzyszeń, pracowała w pedagogicznych towarzystwach „Ridna Szkoła” [Рідна школа], „Ukraińskie krajowe towarzystwo opieki dzieci i ochrony nad młodzieżą” [Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю] i innych. Kostiantyna Małycka najbardziej znana jest jako pisarka literatury dziecięcej, autorka poezji, opowiadań i scenariuszy oraz pieśni strzelców siczowych.

Równocześnie z pieśniami strzelców siczowych do wierszy Kostiantyny Małyckiej największą popularność zdobył utwór *Чом, чом, чом, земле моя* (*Czemu, czemu, czemu, ziemio moja*) z muzyką Siczynskiego. Patriotyzm wyrażony w wierszu nie jest przesycony patosem, lecz szczery, napełniony prawdziwą miłością do rodzinnego kraju i ojczyzny. Pieśń charakteryzuje się zwięzłością melodyczną, homofoniczną harmoniką, a powtarzające się wersy w tekście słownym kompozytor podkreśla zmianami melodycznymi w celu uniknięcia monotonii. Pieśń stała się rodzajem ody do ojczystej ziemi, była powszechnie śpiewana, przez długi czas była uważana za pieśń ludową.

²⁰ В. Витвицький, *Старогалицька сольна пісня XIX століття*, wstęp i oprac. В. Пилипович, tłum. Л. Лехник, Перемишль 2004, ss. 158.

U podstaw twórczości wokalne Denysa Siczynskiego stoi romantyczny światopogląd, który zdeteterminował wybór określonych środków muzycznego wyrazu oraz szczegółową psychologizację obrazów muzycznych. W melodyce Siczynskiego odczuwalne są tradycje starogalicyskiej pieśni-romansu oraz pokrewieństwo z galicyjską dumką. W zakresie melodyki i harmoniki kompozytor wzorował się na tradycji późnych romantyków: skomplikowana logika rozwoju harmonicznego, alteracje akordów, stosowanie zwiększonych i zmniejszonych trójdźwięków, stopniowy rozwój linii melodycznej partii solowej w kierunku górnego rejestru aż do kulminacji.

Wykorzystując w pieśniach formy dwu- i trzyczęściowe typowe dla pieśni, kompozytor maksymalnie przesycił materiał muzyczny dramaturgią i ekspresyjnymi elementami, doprowadzając do głównej kulminacji w finale, co stanowi niejako prawidłowość w utworach Siczynskiego.

Reasumując, twórczość Denysa Siczynskiego obejmuje głównie gatunki liryki wokalne i muzyki chóralnej, w mniejszym stopniu operowej i instrumentalnej. Tematyka „kobieca” rozumiana jest i przedstawiana przez kompozytora w kontekście romantycznym – obraz kobiety jako obiektu miłości, obraz matki, ojczyzny. Przy wyborze poezji dla swoich utworów chóralnych i solowych bardziej koncentrował się na tekstach odzwierciedlających problematykę nieodwzajemnionej miłości, uczucia smutku, żalu, beznadziei, rozpaczy. Wybierał liryczną poezję przedstawicieli europejskiego romantyzmu (Heine, Gawalewicz, Szewczenko) i modernizmu (Wilszanecka, Krawczenko, Łepkij, Rydl, Franko, Ukrainka). Poezja tych autorów zawierała treść emocjonalną odpowiadającą problemom życiowym kompozytora, dlatego odnaleźć w nich można autobiograficzne analogie.

W twórczości operowej Denysa Siczynskiego mamy wyraźny przykład wykorzystania tematyki kobiecej – pierwszą w Galicji ukraińską operę historyczną, której główną bohaterką jest postać Roksolany. Jej fabuła mieści w sobie różne wątki kobiecej tematyki: jest tu temat miłości – utraconej i zdobytej, temat rozterek emocjonalnych pomiędzy miłością a zobowiązaniem, nostalgii, tęsknoty za ojczyzną.

Twórczość Denysa Siczynskiego była w dużej mierze inspirowana osobistymi relacjami z kobietami i kobiecą tematyką w ogóle. Charakterystyczne dla przełomu XIX i XX wieku zainteresowanie psychologią osobowości człowieka (co najwyraźniej odzwierciedlają badania Freuda z zakresu psychoanalizy) znajduje swoje odbicie w tematyce i charakterze późnoromantycznych utworów, w szczególności w twórczości Siczynskiego nacechowanej smutkiem, poczuciem beznadziei, żalu i niepokoju. Zwrot Siczynskiego w kierunku poezji kobiecej ujawnia pojawienie się w społeczeństwie tego okresu interesujących wierszy młodych i utalentowanych poetek, które nie mogły pozostać niezauważone przez kompozytora.

Bibliografia

- Блудова В., *Природа и структура художественного восприятия. Эстетические этюды*, т. 4, Москва 1977.
- Витвицький В., *Старогалицька сольна пісня XIX століття, вступ та упорядкування Володимира Пилиповича, переклад Любомира Лехника, wstęp i oprac. В. Пилипович, tłum. Л. Лехник, Перемишль 2004.*
- Зеров М., *Від Куліша до Винниченка*, Київ 1929, <http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Zero-v-Vid-Kulisha.pdf> [12.05.2017].
- Кравченко У., *На новий шлях*, Коломия 1928.
- Людкевич С., *Денис Січинський. У 20-ті роковини з дня смерті [w:] idem, Дослідження і статті*, Київ 1973.
- Павлишин С., *Денис Січинський. Из серії «Творчі портрети українських композиторів»*, Київ 1980.
- Ніцше Ф., *Ecce homo*, Харків 2013.
- Nitzsche F., *Ecce homo. Jak się staje – kim się jest*, tłum. L. Staff, Warszawa–Kraków 1912.
- Романюк Л., Черепанин М., *Музичне і театральне життя Станіславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.)*, Івано-Франківськ 2016.
- Шаповалова Л., *Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве*, Харьков 2007.
- Якубьяк Я., *Микола Лисенко і Станіслав Людкевич*, Львів 2003.

FEMALE INSPIRATIONS IN DENYS SICHYNSKY'S WORKS

Abstract

This article deals with the works of D. Sichynsky in the context of time, gender, social and cultural domains through the prism of analysis of 3 interconnected spheres: role of women in his life and specifics of his personal relations with them, female poetry choice, and female themes of his compositions. In particular, relationship between D. Sichynsky and Y. Duma-Narozhniakova is being analyzed. The character of the works written by U. Kravchenko, L. Ukrainka, V. Vilshanetska and K. Malyska is also being discussed.

Keywords: Denys Sichynsky, female inspiration of creativity, composer's work, female poetry, female images